

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ З КРАЇНАМИ АРАБСЬКОГО СВІТУ

Політика Білорусі у сьогоdnішньому динамічному світі відрізняється загальним підходом і в цілому диференціація має місце тільки відносно небагатьох країн (КНР, Венесуела, В'єтнам), тоді як інші країни, ймовірно, розглядаються загальною, без достатньої адаптації білоруських пропозицій і політики до місцевих умов. Це дозволяє розглядати білоруські відносини з країнами, що розвиваються й арабськими країнами у рамках даної статті у загальному плані, хоча і не скасовує необхідності дослідження двосторонніх відносин окремо.

Що стосується рівня наукового вивчення проблеми, то її історіографія представлена переважно працями російських фахівців, що досліджують проблему у контексті світового співтовариства, або ж фрагментарно: підручник «Політологія» [2] та праця О. Уткіна [9]. Опис загальних тенденцій подає стаття Я. Синха [6] та фундаментальна праця Г. Рубльова [5]. Основні напрямки розвитку зовнішньої політики Білорусі висвітлені у науковому збірнику «Социально-политическая ситуация Беларуси: проблемы и перспективы» [3] та монографіях Д. Роговцова [4] й О. Тихомирова [8]. Представлені праці дають можливість досить ґрунтовно проаналізувати основні етапи розвитку зовнішньополітичної діяльності Білорусі й економічні мотиви, що підштовхнули країну до налагодження співробітництва з арабськими країнами.

На даний момент означене вище питання мало розкрито через деяку пасивність зовнішньополітичних намірів Білорусі та нечіткої позиції керівництва держави. До того ж, арабські країни і нині не є стратегічними партнерами Білорусі через низку політичних та економічних розбіжностей. Намагаючись більш повно розкрити суть проблеми, автор і ставить перед собою зазначене питання.

Лідерами у відносинах з Білоруссю є Сирія і (зі значним відставанням)

Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ). Відносини з Іраком фактично припинилися після початку війни 2003 р. Мали місце також перші контакти з Ліваном, Оманом, Катаром, Бахрейном, Йорданією, Кувейтом, Саудівською Аравією та Палестиною. Переважна кількість контактів припадає на частку Сирії, що можна пояснити, насамперед, «радянською спадщиною» – традиційно хорошими радянсько-сирійськими відносинами, коли Сирія у 1960-80-х рр. грала роль країни-клієнта СРСР [4].

Майже всі контакти мали місце з економічно стійкими арабськими країнами, відносини з погано розвинутими економічно країнами на кшталт Ємену або Палестини мали надзвичайно обмежений характер. Такий вибір партнерів в арабському світі можна пояснити спрямованим на отримання певної економічної вигоди зовнішньополітичним курсом Білорусі. Відносини Білорусі з країнами, що розвиваються, поступово стали нехай і невеликим, але помітним компонентом зовнішніх відносин країни.

Всупереч деяким необґрунтованим твердженнями ЗМІ, Білорусь у 2000-х рр. проводила все більш відповідальну з точки зору міжнародного права та глобальної стабільності зовнішню політику у «третьому світі». Не маєсь підтвердження фактів, які свідчили б про зворотне. У той же час цей напрям зовнішньої політики легко ставав жертвою риторики з боку керівництва країни й опозиції. Можна виділити наступні етапи у розвитку білорусько-арабської співпраці:

- 1991-1995 рр. – налагодження контактів, відсутність особливих пріоритетів;
- 1995-2003 рр. – спроби активізації співробітництва, пріоритети – Єгипет, Ірак;
- 2003-2010 рр. – оптимізація існуючих зв'язків і зміщення пріоритетів у напрямку Сирії;
- 2010-2012 рр. – зміщення пріоритетів

у напрямку заможних консервативних прозахідних арабських режимів Перської затоки.

Відносини з країнами «третього світу» Білорусь почала налагоджувати відразу після отримання незалежності, ще за часів прем'єрства В'ячеслава Кебіча. Важливе місце у цьому процесі відводилось відносинам з арабськими країнами. Дійсно, дипломатичні відносини з найбільшими арабськими країнами були встановлені дуже швидко: з Єгиптом – 01.02.1992, Марокко – 08.05.1992, Кувейтом – 25.05.1992, Оманом – 23.07.1992, ОАЕ – 20.10.1992, Сирією – 26.08.1993. Більш затягнулася справа – ймовірно з об'єктивних політичних причин – з Єменом (07.08.1995) та Алжиром (24.10.1995) (обидві країни переживали політичну нестабільність) [1, с.100].

Мали місце і помітні політичні контакти. Наприклад, візит міністра фінансів Кувейту Насера-ар-Радана до Мінська (17.02.1992), прем'єра Кебіча до Кувейту (24-25.5.1992) та ОАЕ (10-11.05.1993). Вже у 1994 р відкривалося генконсульство Білорусі в Абу-Дабі (ОАЕ).

Про наявність зв'язків у перші роки незалежності свідчить і економічна статистика. У 1992-1993 рр. Білорусь експортувала до Кувейту (\$1,1 млн.), Марокко (\$13,6 млн.), Сирії (\$8,4 млн.), Оману (\$2,3 млн.), Саудівської Аравії (\$4,7 млн.). Враховуючи об'єктивно значиме місце, яке займають країни, «третього світу» у світовій економічній системі та світовій політиці, можна припустити, що будь-який білоруський уряд продовжив би підтримувати та встановлювати відносини з цими державами, тим більше, що БРСР, як частина Радянського Союзу вже мала певні господарські зв'язки зі світом, що розвивався.

Говорячи про білорусько-арабські зв'язки Т. Євсейчик, наприклад, зазначає, що «Після розпаду СРСР зв'язки Мінська з арабським світом не перервалися, хоча у 1991-1995 рр. співпраця з ним не розглядалася в якості пріоритетного зовнішньополітичного напрямку». Тобто відносини тривали, але були скоріше інерційним, ніж осмисленим напрямком у білоруській зовнішній політиці того часу і, наприклад, пе-

рший міністр закордонних справ П. Кравченко у своїх мемуарах взагалі не згадує будь-які контакти з «третьім світом», крім візиту до КНР.

Тому, визнаючи важливу у цьому процесі роль обраного у 1994 р. президента А. Лукашенка, слід відзначити, що тенденція до розвитку відносин на цьому напрямку була природною, а А. Лукашенко тільки надав їй певну форму відповідно до власних уявлень про те, як треба вести політику на цьому напрямку [3, с.32-47].

Притому, безумовно, офіційна версія подій, яка бачить у А. Лукашенку першовідкривача цього регіону для Білорусі, не менш поширена серед політиків, ЗМІ і навіть академічної спільноти. Цікаво, що деякі дослідники якраз уникають надмірно згадувати про роль президента, також намагаючись на об'єктивність процесу розвитку білорусько-арабських відносин у 1990-і роки: «До 1996 року формується розуміння доцільності розвитку відносин з арабським світом», і його поступовість: «Тільки до 1996-97 рр. склалися умови для формування арабського напрямку у зовнішньополітичному курсі як самостійного вектора».

У будь-якому випадку, А. Лукашенко на розширеному засіданні МЗС у серпні 1995 р. поставив завдання активізувати відносини з арабським світом, і в тому ж році була розроблена «Програма дій з розвитку двосторонніх відносин до 2000-го року». Таким чином, курс на активізацію білорусько-арабських відносин був узятий ще до погіршення відносин із Заходом. Деякі дослідники, як то В. Улаховіч, висувують іншу версію. «Під час другої половини 90-х рр. активізувалися відносини Білорусі з країнами Азії й Арабського Сходу. Існує точка зору, що це стало своєрідним заміщенням європейського вектора. Не можна не визнати і те, що розвиток співробітництва на цих напрямках дав реальні результати, зміцнив міжнародну соціалізацію Білорусі як молодій незалежній держави з індустріальним характером економіки [7].

Говорячи про особистісний фактор у розвитку білорусько-арабських відносин, важливо зазначити, що поряд з обранням першого президента, на вищі посади у системі державного управління прийшли два

чиновника, які з тих чи інших причин були схильні особисто сприяти розвитку білоруської зовнішньої політики на нерадянському Сході – міністр закордонних справ (1997-98) Іван Антонович, відомий своїм критичним ставленням до Заходу, а також міністр закордонних справ (1998-2000), держсекретар Ради безпеки країни (2000-2001) і глава президентської адміністрації (2001-2004) Урал Латипов.

Незалежно від причин і факторів, які на той час вплинули на початок активізації білоруської зовнішньої політики у країнах, що розвиваються, це дійсно сталося після консолідації влади Лукашенка у 1995-96 рр. Основна увага приділялася, безумовно, азіатському континенту і країнам Північної Африки, зокрема арабським країнам.

Білоруський президент відвідав з офіційними візитами Сирію (1998), ОАЕ (2000), Катар (2001), Кувейт, Бахрейн (2002), Єгипет (1998), Лівію (2000). У 1997-2002 рр. Білорусь відвідали прем'єр-міністр Лівану, міністри іноземних справ Сирії, Лівану, Кувейту. У 1997-2002 рр. Національні збори мало гарні відносини з парламентами не тільки Ізраїлю, але і Кувейту й Ірану.

Активність білоруської сторони у напрямку країн, що розвиваються, була продиктована не в останню чергу об'єктивною економічною дійсністю, коли білоруські підприємства стикалися у 1990-х і 2000-х рр. з постійними проблемами, пов'язаними з пошуками ринків збуту у розвинених країнах. У 2001 р. міністр закордонних справ Михайло Хвостов відверто визнав: «Швидкого прориву Білорусі на ринки Заходу не передбачається. У цьому зв'язку стає очевидним, що Білорусі життєво необхідно дбайливо перерозподілити свої ресурси та зовнішні зв'язки у сторону країн, що розвиваються [2, с.50-52].

Однак прорив на нові ринки був досить неоднозначним, оскільки, як показує аналіз, у багатьох випадках зростання товарообігу був пов'язаний з поставками низькотехнологічних виробів і погано оброблених продуктів (типу калійних добрив). Восени 1998 року міністр зовнішньоекономічних зв'язків Біларусі М. Маринич пояснював активізацію білоруської політики у

країнах, що розвиваються, у тому сенсі, що Білорусь надає великого значення розвитку торгівельно-економічних відносин і проникненню на ринки Азії, Африки, Близького та Середнього Сходу, Латинської Америки у зв'язку з гострою конкуренцією на західних ринках, їх високою насиченістю, жорсткими ціновими параметрами.

На початку 1999 р. Лукашенко оголосив, що арабський світ є одним з найважливіших напрямів зовнішньої політики країни: «Ми надаємо цьому напрямку все більшого значення. Це стосується як контактів в економічній сфері, так і політичної співпраці. Він також зазначив, що у найближчому майбутньому арабський світ повинен стати одним з найпотужніших центрів багатополярного політичного облаштування планети.

Правда, незважаючи на ці загалом логічні міркування, результати залишилися обмеженими. У 2000 р. обсяг експорту до держав Близького Сходу склав всього \$39,5 млн., і виріс у 2006 р. до \$117 млн. Ця цифра вражає ще менше, якщо врахувати зміну вартості долара за цей час.

У своєму щорічному посланні у квітні 2011 р. Лукашенко підкреслив, що для зовнішньої політики Білорусі «двох векторів – умовно кажучи, східного і західного – для ефективної політики недостатньо. Ми повинні розширити число «опорних точок» на міжнародній арені за рахунок нарощування «далекої дуги» союзників і партнерів». Він оцінив досягнуті результати наступним чином: «Вже сьогодні ми отримуємо серйозні дивіденди від співпраці з такими країнами, як Китай, Венесуела, Індія, Арабські Емірати, Катар, В'єтнам, Сирія, Іран, Бразилія й інші» [4].

Навряд чи можна говорити про концептуальну спрямованість і чітку послідовність офіційного бачення білоруської політики у країнах арабського світу. Нажаль, відшукати офіційні концепції, що стосуються відносин з країнами регіону важко, якщо ці концепції взагалі оформлені документально. Певне уявлення про концепцію, якою керується білоруська дипломатія та комерція, дають роз'яснювальні тексти на офіційному сайті МЗС Білорусі. МЗС визначає країни, що розвиваються як «кра-

їни світового Півдня», виділяючи цей напрямок зовнішніх відносин в якості окремого вектора та відзначаючи, що «Білорусь має намір зміцнювати та розширювати дальню «зовнішньополітичну дугу» союзників і партнерів в азіатському, латиноамериканському, близькосхідному й африканському регіонах, виводить співпрацю з її опорними точками на рівень стратегічного партнерства.

Основним завданням заявлено розвиток торгівлі й економічного співробітництва. Викликає подив і сам перелік напрямів співпраці і те, як ранжовані країни. «Активізація політичної й економічної взаємодії» заявлена як основний зміст у відносинах із традиційними партнерами, якими вважаються Аргентина, Бразилія, Венесуела, В'єтнам, Єгипет, Індія, Іран, Китай, Куба, ОАЕ, Сирія, Японія, ПАР [8].

При цьому, наприклад, відносини з Аргентиною знаходяться у досить непривабливому стані вже давно, а Японія взагалі навряд чи відноситься до країн «світового Півдня» за будь-якими мірками. Іншим аспектом білоруської політики у даному регіоні вважається налагодження діалогу й активний вихід і закріплення на ринках держав, що мають значний потенціал для взаємовигідної співпраці (Ангола, Болівія, Індонезія, Катар, Кот-д'Івуар, Малайзія, Нігерія, Нікарагуа, Пакистан, Саудівська Аравія, Того, Філіппіни, Еквадор, Ефіопія та інші). Сам перелік країн не дозволяє говорити про які-небудь закономірності, уже через непорівнюваність таких різних і за своїми розмірами, і за рівнем відносин з Білоруссю країн.

Білоруська політика в арабському світі дійсно досить вільна від ідеології, що не значить, що білоруське керівництво не звертається до конфронтаційної риторики. У липні 2012 р., виступаючи перед випускниками військових училищ, А. Лукашенко заявив: «У Білорусі немає геополітичних амбіцій, але вона повинна відстоювати національні інтереси та зміцнювати військову безпеку». Він вказав на відсутність у світі безпеки і так описав джерела нестабільності: «Політики світових наддержав все ще віддають перевагу тому, щоб розмовляти з непоступливим їх

впливу державами мовою насильства. Про це красномовно свідчать події в Іраку, Єгипті, Лівії, обстановка навколо Ірану та Сирії [7].

Представляючи 22 серпня 2012 року нового міністра закордонних справ, керівник РБ повторив: «Ми дуже далекі від геополітичних амбіцій, щоб робити коником своєї міжнародної діяльності участь у політичних ігрищах та інтригах», підкресливши: «Динаміка зовнішньоторговельних показників, обсяг залучених інвестицій повинні бути головними індикаторами оцінки кожного керівника у системі органів дипломатичної служби».

Такі декларації підтверджуються фактами. Наприклад, підкреслено нейтрально А. Лукашенко говорив про війну у Лівані у 2006 р., чітко уникаючи проарабської позиції. І хоча сирійський президент одного разу «подякував президенту Лукашенку за підтримку його країною наших справедливих устремлень і тверду та постійну білоруську позицію по нашим питанням, особливо щодо окупованих Голанських висот і палестинського питання», проте офіційні особи Білорусі дійсно дуже невизначено висловлюються по указаним питанням, уникаючи зіткнень з Ізраїлем. Зокрема на тій самій зустрічі за повідомленнями сирійського інформаційного агентства САНА: «Білоруський президент підкреслив необхідність побудови відносин у світі відповідно до принципів справедливості, проте відзначив, що Сирія та Білорусь схожі у тому, що вони борються за суверенітет своїх країн і працюють в інтересах обох країн».

Разом з тим, обговорювані у 2009-2010 рр. проекти тристороннього союзу Білорусі, Сирії та Венесуели закінчилися нічим. Задуманий Саміт трьох президентів у Дамаску не відбувся, а на зустріч міністрів закордонних справ трьох країн у 2010 р. Білорусь прислала не міністра, а мінімально високого за рангом представника (заступника міністра С. Алейніка) [1, с.100-105].

Тема революцій 2011 р. в арабському світі була гострим питанням для білоруського режиму, який не приховував свого послідовно негативного ставлення до цих

подій, хоча воно і залишалося на рівні риторики для внутрішнього користування та майже не приймало форму заяв на міжнародній арені. Уже наприкінці весни 2011 року офіційний Мінськ припинив явну підтримку М. Каддафі, але тема демократичних рухів продовжувала хвилювати білоруське керівництво. «Весь мусульманський світ вирує», – наголосив А. Лукашенко.

Глава держави звернувся до теми революцій, закликаючи інші пострадянські країни сформувати Колективні сили оперативного реагування (КСОР), які повинні забезпечити запобігання демократичним революціям. На неформальному липневому саміті Організації Договору про колективну безпеку (ОДКБ) в Астані 2011 року питання КСОР розглядалося у контексті останньої хвилі демократизації, а «розвиток ситуації у Північній Африці та на Близькому Сході», за офіційними повідомленнями, було окремим питанням порядку денного. «У нас з'явилося багато напрямів діяльності у зв'язку з останніми подіями у світі, у тому числі тими, що відбуваються по лінії арабської дуги, африканської півночі. Ми домовилися, що будемо виробляти спільними зусиллями заходи протидії можливим загрозам», – зазначив лідер Білорусі.

У жовтні 2011 р. Лукашенко, знову підкресливши, що багатовекторність є фундаментальним принципом зовнішньої політики Білорусі, а у відносинах з країнами Азії й Африки складаються позитивні тенденції, заявив: «Білорусь з інтересом придивляється до роботи Шанхайської організації співпраці, ми зацікавлені у взаємодії з Організацією Ісламського співробітництва». Ще у червні 2011 р. секретар Організації ісламського співробітництва (ОІВ) повідомив, що Білорусь подала заявку на присвоєння їй статусу спостерігача в ОІВ. Станом на початок листопада 2012 року

Білорусь такого статусу в ОІВ не мала.

У підсумку можна зазначити, що економічна та політична пасивність Білорусі призвела до деякої стагнації зовнішньополітичної її сфери. Це значним чином позначилось і на розбудові партнерства як із країнами Західної Європи, так і з державами арабського світу. Нечітка позиція керівництва є політичною перешкодою для налагодження ефективного економічного співробітництва з державами означених регіонів. Інтереси Білорусі є досить стабільними та мало змінюються протягом останніх десятиліть.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мельник В.А. Политология: Учеб. – 3-е изд., испр. – Мн.: Выш.шк., 2002. – 495 с.
2. Политология: Учеб. Для вузов / С.В. Решетников, Н.П. Денисюк, М.Ф. Чудаков и др.; под ред. С.В. Решетникова. 2-е изд., стереотип. – Мн. «ТетраСистемс», 2001. – 448 с.
3. Социально-политическая ситуация Беларуси: проблемы и перспективы (по материалам социологического мониторинга): Сб. науч.тр. / Под ред. М.Н. Хурса. – Мн.: ИСПИ, 2007. – 330 с.
4. Роговцов Д.А. Геополитические приоритеты Республики Беларусь / Д.А. Роговцов // Материалы научно-методической конференции преподавателей и сотрудников. – Могилев, 2005. – 402 с.
5. Рублев Г.В. Основные тенденции социально-экономического устройства современного миропорядка / Г.В. Рублев // Вестник Красноярского государственного университета. Серия «Гуманитарные науки». – 2004. – №6.
6. Синха Я. Многополярный мир – наша общая цель / Я. Синха // Международная жизнь. – 2003. – №3.
7. Суряев В.Н. Китай в современном мире: информ.-аналит. материал / В.Н. Суряев; Ин-т соц.-полит. исслед. при Администрации Президента Респ. Беларусь (ИСПИ); сост.: В.Н.Суряев [и др.]. – Мн., 2000. – 362 с.
8. Тихомиров А.В. Беларусь в международных отношениях 1772–2002 гг. Учеб.-метод. комплекс / А.В. Тихомиров. – Мн., 2003. – 309 с.
9. Уткин А. Глобализация: процесс и осмысление / А.И. Уткин. – М., 2001 – 405 с.

Агарков Михайло Основні особливості співробітництва Республіки Білорусь з країнами арабського світу

У даній статті викладені основні деталі співробітництва Білорусі та країн арабського світу та окреслені механізми, якими керувалась влада країни в зовнішньополітичній сфері у конкретному регіоні та взагалі. Виокремлюються досягнені державою результати у складі СРСР та самостійно. Також розглядаються подальші перспективи співробітництва Білорусі з арабськими країнами, що витікають із попередніх напрацювань та є відображенням не надто постійної політичної ситуації у

міжнародному середовищі.

Ключові слова: Білорусь, зовнішня політика, Палестина, Лукашенко, МЗС

Агарков Михаил Основные особенности сотрудничества Республики Беларусь со странами арабского мира

В данной статье изложены основные детали сотрудничества Беларуси и стран арабского мира и указаны механизмы, которыми руководствовалась власть страны во внешнеполитической сфере в конкретном регионе и вообще. Выделяются достигнутые государством результаты в составе СССР и самостоятельно. Также рассматриваются дальнейшие перспективы сотрудничества Беларуси с арабскими странами, вытекающие из предыдущих наработок и является отражением не слишком постоянной политической ситуации в международной среде.

Ключевые слова: Беларусь, внешняя политика, Палестина, Лукашенко, МИД

Aharkov Mykhailo Cooperation Between Republic Of Belarus and Arab Countries

This article sets out the basic details of the cooperation between Belarus and the countries of the Arab world and identifies the mechanisms that have guided the authority of the country in foreign policy in a particular region and in general. Allocated results achieved by the state in the USSR and independently. It also discusses the future prospects of cooperation between Belarus and the Arab countries, arising out of previous actions and means that it's a reflection of not too constant political situation in the international environment.

Keywords: Belarus, foreign policy, Palestine, Lukashenko, Foreign Ministry

Рецензенти:

Тихонов А.К., д.і.н., професор

Шкляж Й.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 13.09.2013 р.